

משבר אוקטובר: סיכום ביניים

שי פלדמן

המניעים לאלימות

בעוד שהאלימות, שנקטו הפלסטינים בסוף חודש ספטמבר, הוצתה על-ידי ביקורו של שרון בהר הבית, הם לא היו ממשכיכים בפעילות זאת ללא אישורו של ערפאת. יו"ר הרשות עודד את המשך האלימות שכן הוא זיהה בה הזדמנות פז לחמוק מהמצוקה המדינית הקשה, בה הוא היה נתון לאחר ועידת קמפ דייוויד.

בוועידה, הפגין ראש הממשלה, אהוד ברק, יותר מכל ראש ממשלה קודם, נכונות לויתורים מרחיקי לכת כלפי הפלסטינים. ברק שבר אמיתות מקובלות ובמסגרת זאת אף אותת על נכונותו לחלק מחדש את ירושלים ולקלוט מספר מוגבל של פליטים בתוך גבולות מדינת ישראל. כדי לעשות זאת, נאלץ ברק להקריב את הקואליציה עליה נשענה ממשלתו ולסכן בכך את עתידו הפוליטי.

על אף שערפאת אותת בקמפ דייוויד, שגם הוא יהיה מוכן לעשות ויתורים משמעותיים במסגרת "הסכם קבע", ובכלל זאת הכללתם של גושי התיישבות, ובהם השכונות היהודיות

הרוגים. הדבר הצית את הרחוב הפלסטיני, זעזע ערבים ברחבי האזור והרעיש מוסלמים ברחבי העולם.

הבחינה שלהלן תנתח את הסיבות שהביאו את הרשות הפלסטינית לעודד ולהסלים את האלימות, שהתפתחה בעקבות ביקורו של שרון בהר הבית, את תגובתה של ישראל למעשים אלה, וכן את התנהגותו של מדינות ערב ושל המגזר הערבי בישראל בעקבות האירועים. כן ייעשה ניסיון להעריך את מאזן ההישגים והכישלונות שנחלו הפלסטינים במהלך השבועות האחרונים. לבסוף, יוצגו מספר תסריטים באשר להמשך ההתפתחויות האפשריות ביחסינו עם הפלסטינים.

ההערכה המוצגת כאן עוסקת בנושא מתפתח, הרחוק מאד מלהגיע ליציבות כלשהי. אירועים דרמטיים עלולים להביא את אחד הצדדים או את שניהם לשנות את הפרמטרים הנוכחיים של המאבק ביניהם. למרות בעייתיות זאת, הנושא חשוב מדי מכדי שנוכל להימנע מסיכום ביניים של האירועים.

הקדמה

הגל הנוכחי של האלימות בינינו לבין הפלסטינים מהווה את המשבר החמור ביותר שהמזרח התיכון ידע מאז מלחמת המפרץ. המשבר מאיים על יציבות האזור, על עתיד תהליך השלום ועל היציבות הפנימית של כמה ממדינות ערב. לאחר למעלה מחודש של התנגשויות וירי, יש טעם לחבר סיכום ביניים של האירועים כפי שהם התפתחו עד עתה – תחילת חודש נובמבר.

הסיבה המיידית לאלימות, שהתפתחה במהלך חודש אוקטובר, הייתה עלייתו של ח"כ אריאל שרון להר הבית ב-28 בספטמבר, כאשר הוא מלווה בעשרות שוטרים ואנשי ביטחון, תוך עימות בין חברי כנסת שליוו את שרון וחברי כנסת ערביים. למחרת היום, כאשר מאות מתפללים צעירים יצאו מהמסגדים שעל הר הבית, הם החלו ליידות אבנים במתפללים יהודים שברחבת הכותל המערבי. בתגובה, הפעילה משטרת ישראל כוח והתוצאה הייתה נפגעים ואבדות בקרב הפלסטינים – שבעה

דבר המערכת

התיכון במרוצת שמונה השנים האחרונות. המחבר מנתח את עמדות הממשל הן כלפי שותפים ובני ברית והן כלפי יריבים על רקע התגבשותה של מערכת בינלאומית חדשה, שבה הפכה ארה"ב למעצמה הגמונית. בעוד שבתקופת המלחמה הקרה יזמו ממשלים אמריקנים מהלכים שנועדו לצמצם את סכנות ההידרדרות או כדי לקדם מו"מ לשלום ולא נרתעו מהפעלת לחצים על בני בריתם, השאיר ממשל קלינטון את יוזמת השלום בידי הצדדים עצמם ונמנע, בדרך כלל, מעשיית שימוש במנופי השפעה כוחניים על הצדדים.

מאמרו של ד"ר פול ריבלין בוחן את הסיבות לעליה החדה של מחירי הנפט בחודשים האחרונים ומתאר את הגורמים והמשתתפים השונים המשפיעים על המחירים האלה. הוא מציג את הערכות הממשל בארה"ב באשר לתנודות מחירי הנפט בשני העשורים הבאים וכן מנתח את השפעת מחירי הנפט על הכלכלה העולמית והישראלית. מאמר זה מוסיף על התמונה המפורטת של משק הנפט במזרח התיכון, כפי שהציג אותה המחבר במזכר מספר 57, שראה אור בימים אלה.

האלימים בשטחי הרשות הפלסטינית וכן את ההתפתחויות המדיניות שהתלוו לאירועים אלה. המחבר מציג את האירועים בהקשרם המדיני הרחב תוך הערכת ההשגים והאכזבות, שרשם לעצמו כל צד לאחר החודש האחרון. בחלק השני של המאמר מציג פרופ' פלדמן שלושה תסריטים (כל אחד מהם כולל תסריטי משנה), שנגזרים מניתוח האירועים ועלולים (עשויים) להתרחש בתקופה הקרובה.

"תהליך אוסלו", שבסופו ניצבת המדינה הפלסטינית, יצר בקרב הציבור של ערביי ישראל חששות גוברים, כי עם הקמתה של המדינה הפלסטינית ישראל תראה בכך את סיום פתרון הבעיה הפלסטינית ואילו הם – ערביי ישראל – יושארו בשולי החברה והמדינה היהודית. מאמרו של אורי הורביץ בוחן את עמדתם של ערביי ישראל כלפי המדינה הפלסטינית, מתווה קווי מתאר לסוג הקשר האפשרי בינם לבין המדינה הזאת לכשתקום, ומציג שלושה המלצות למדיניות ישראלית בהקשר זה.

לקראת סיום כהונתו של הנשיא קלינטון בוחן פרופ' אברהם בן צבי את קווי האפיון העיקריים של מדיניותו של ממשל זה במזרח

בתחילת יולי 2000 הודיע ראש הממשלה אהוד ברק על כוונתו לצאת לקמפ דיוויד למו"מ עם הפלסטינים כדי לנסות ולהגיע עמם להסדר קבע. הודעתו זאת גרמה לפירוק הקואליציה, שעליה נשענה ממשלתו. נכונות ישראלית לפשרה וויתורים כואבים, כפי שהציגם ראש הממשלה בעת המו"מ, לא סיפקו את הצד השני. המו"מ עם הפלסטינים התנפץ אל סלעי ההסתה והאלימות ונשא אתו גם גילויי איבה ואלימות של ערביי ישראל. אירועים אלה הגבירו את החשש מפני התלקחות והסלמה בגבול הצפון לאחר חודשים של שקט מאז נסיגת צה"ל מלבנון. בעקבות ההחלטות של כינוס מנהיגי מדינות ערב בקהיר, ניתקו שלוש מדינות ערביות את קשריהן עם ישראל. אזרחי ישראל ניצבו בפני נסיבות קשות שהעלו מחשבות נוגות באשר לסיכויי ההסדר עם הפלסטינים. ממשלת ישראל עמדה שוב בפני צמתי החלטה מכריעים. על כל אלה, במאמר הפותח של עדכן זה.

פרופ' שי פלדמן מנתח במאמרו את הסיבות והנסיבות, שגרמו לפרוץ המהומות והאירועים

עדכן אסטרטגי

כרך 3, חוברת מס' 3 נובמבר 2000

הרבעון **עדכן אסטרטגי** מיועד להעשיר ולהפרות את הדיון הציבורי בנושאים העומדים, או אמורים לעמוד, על סדר היום הביטחוני של ישראל והמזרח-התיכון.

המאמרים המופיעים בעדכן נכתבים על-ידי חוקרי המרכז ואורחיו, ומבוססים על מחקרים שנעשו במרכז. המאמרים מאופיינים בהיותם מכווני מדיניות. הדעות המובעות בהם הן של המחבר לבדו.

© כל הזכויות שמורות ISSN 0793-8950

עורך ראשי:
שי פלדמן

מנהל המערכת:
משה גרונדמן

עיצוב גרפי:
מיכל סמו

חברי המערכת:
שי פלדמן
שלמה ברום
אברהם בן-צבי
הירש גודמן
משה גרונדמן
מרק הלר
ענת קורץ
אפרים קם

עדכן אסטרטגי יוצא לאור על-ידי

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב, תל אביב 69978
טל' 03-6409926 פקס' 03-6422404 E-mail: jcss2@post.tau.ac.il

עדכן אסטרטגי מתפרסם בעברית ובאנגלית
ותוכנו המלא מוצג באתר האינטרנט של המרכז.

כתובת האתר: <http://www.tau.ac.il/jcss/quarterly.html>

משבר אוקטובר: סיכום ביניים (המשך)

במזרח ירושלים, תחת ריבונות ישראלית – נותר פער ניכר בין עמדות הצדדים. חשוב במיוחד בהקשר זה היה סירובו של ברק להעביר לרשות הפלסטינית את הריבונות על הר הבית.

מצדו, דחה ערפאת בקמפ-דייוויד את הדרישה, שבתמורה לוותרים שהציע ברק הוא יכיר – במסגרת ההסכם שיושג – שבכך בא הסכסוך הישראלי פלסטיני לסיומו ("קץ הסכסוך"). כמו כן, סירב ערפאת להכיר בפשרה הפרגמטית, שעמדה להתקבל בנושא הפליטים (שיבה מוגבלת לתחומי מדינת ישראל, שיבה מסיבית יותר לתחומי המדינה הפלסטינית וחבילת פיצויים נדיבה שנועדה לאפשר לפליטים רבים ככל האפשר להיקלט במקום מגוריהם) כמימוש "זכות השיבה" הפלסטינית. הצעותיו של ברק ונכונותו לקבל את מסמך הגישור האמריקני מחד, וסירובו של ערפאת לקבל את מסמך הגישור ולהעניק את התמורה העיקרית שהתבקשה, גרמו לערפאת מצוקה מדינית קשה. שכן, נכונותו של ברק לוותרים מרחיקי לכת הביאה לכך שלמחרת וועידת קמפ-דייוויד, הרעיף עליו הנשיא קלינטון שבחים רבים ואילו על ערפאת הוא הטיל את האחריות לכישלון הוועידה. אפילו בחוגים אירופאים, שנהגו לאורך שנים לבקר קשות את ישראל, נשמעו עתה דברי שבח לאומץ ליבו של ברק. כך, הצטייר ערפאת – שזכה עד לאחרונה לאהדתו של הנשיא קלינטון ולסיועה של הקהילה האירופית – כמי שהכשיל את הסיכוי הרציני ביותר ליישובו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

כאשר נודעו פרטי השיחות בקמפ דייוויד ברחבי העולם הערבי, ספג ערפאת ביקורת חריפה על נכונותו לדון עם בני שיחו הישראלים על עתיד ירושלים. במסגרת זאת הובהר לערפאת, שאין לו סמכות לנהל משא-ומתן על

ירושלים שכן עניין עיר הקודש אינו נוגע רק לפלסטינים אלא לכלל העולם הערבי והמוסלמי. כך, מצא עצמו ערפאת, למחרת קמפ דייוויד, תחת שבט הביקורת לא רק מצד ארצות הברית ומדינות אירופה אלא גם מצדן של מדינות ערב.

התגובה הבינלאומית והאזורית הקשה להתנהגותו בקמפ דייוויד אף חסמה את דרך המילוט של ערפאת – הכרזה חד-צדדית על הקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית. מיד לאחר הפסגה תר ערפאת ברחבי אירופה והמזרח התיכון אחר תמיכה ברעיון ההכרזה החד-צדדית. אולם רובם המכריע של

האלימות המתמשכת ברשות הפלסטינית אפשרה לערפאת להסיט את המאבק מהזירה המדינית, בה הוא נחל תבוסה טקטית, לזירת המאבק על דעת הקהל העולמית.

המנהיגים שערפאת פגש השיבו פניו ריקם. האלימות הקשה שהתפתחה, ובמיוחד השתקפותה באמצעי התקשורת כמאבק בין צעירים פלסטינים זורקי אבנים לחיילי צבא חמוש וכן האבדות הרבות שספגו אפשרו לערפאת להסיט את המאבק מהזירה המדינית, בה הוא נחל תבוסה טקטית, לזירת המאבק על דעת הקהל העולמית. בעזרתם של מספר דוברים רהוטים ניצל ערפאת את ההזדמנות שנקרתה בדרכו, בעקבות המהומות שהתפתחו לאחר ביקורו של ח"כ אריאל שרון בהר הבית, להפוך את המגמה שהסתמנה בקרב דעת הקהל העולמית מראייתו כסרבן שלום לראיית

הפלסטינים כקורבן הדיכוי הישראלי. מרגע שהישג ראשוני זה הושג וערפאת מילט עצמו בהצלחה ממערכת הלחצים שהופעלה עליו אחרי וועידת קמפ-דייוויד, הפנו הפלסטינים את מאמצייהם לשלושה יעדים נוספים: ראשית, שיפור עוצמתם היחסית לקראת כל משא-ומתן עתידי על-ידי פגיעה נוספת בדימויה של ישראל בעיני הקהילה הבינלאומית; שנית, ניסיון להביא ל"בינאום הסכסוך" בכל דרך אפשרית, החל מהפקעת ניהול המשא-ומתן מארצות הברית תוך הכללת גורמים נוספים כמתווכים בין ישראל והפלסטינים ועד שיתופם של מועצת הביטחון של האו"ם וארגונים בינלאומיים נוספים בתהליך השלום. ערפאת קיווה, ככל הנראה, שארגונים אלה יכפו על ישראל פתרון באורח דומה לזה שבאמצעותו נכפו על סרביה פתונות בבוסניה וקוסובו. כדי שכך יקרה, קיוו הפלסטינים שהם יצליחו לגרור את ישראל למעשה זוועה, כפי שארע, כאשר צה"ל הפגז בטעות פליטים בכפר קנא בדרום לבנון באפריל 1996, בעת מבצע "ענבי זעם".

הפלסטינים קיוו לגרות את ישראל לעשות מעשה זוועה באמצעות שימוש מוגבר מצדם בנשק חם, כולל ירי נגד יישובים יהודים על-ידי המשטרה הפלסטינית וצעירי מליצית "התנוים". הירי הנמשך מבית ג'אלה לעבר הבתים בהר גילה נועד, כנראה, לגרירת ישראל לירי תגובה נגד הכפר הנוצרי "בית ג'אלה", כדי שבירי זה תפגענה כנסיות נוצריות. כך, קיוו הפלסטינים, יגרם נזק נוסף לדימויה של ישראל בקהילה הבינלאומית וארגונים נוצריים ברחבי העולם יתערבו בתהליך השלום.

הצלחתה של ישראל לחסוך מעצמה אבדות בעוד הפלסטינים סופגים למעלה ממאה וחמישים הרוגים, אכן אפשרה לערפאת ולדוברים פלסטינים אחרים לטעון

אחרים התבקשו להתמיד בה, וערפאת שלט במינון ההוראות תוך ניצול יחסי הכוחות שבין גורמים אלה והשפעתם היחסית על המתרחש בשטח.

תגובת ישראל

תגובתה של ישראל לאלימות הפלסטינית, שהתפתחה בעקבות ביקורו של שרון בהר הבית, נועדה להשיג שלשה יעדים אסטרטגיים: ראשית, להביא להפסקת האלימות במהירות האפשרית. שנית, למנוע הסלמה העלולה להביא להתלקחות אזורית ולבסוף, למנוע "בינאום הסכסוך" בנוסח קוסובו.

להשגת יעדים אסטרטגיים אלה, אימצה מערכת הביטחון שלוש מטרות אופרטיביות: ראשית, ניסיון לשכנע את הפלסטינים לחדול מהאלימות באמצעות שיקום ההרתעה הישראלית כנגד האתגרים שהציבו הפלסטינים ותוך איתות לכוננותה של ישראל לשוב לשולחן הדיונים. איתותים אלה לא זכו לתשומת לב נאותה, שכן הם ניתנו תחת צל התבטאויותיו של ראש הממשלה ברק בדבר "פסק הזמן" שישראל מבקשת בתהליך המדיני ועל רקע הספקות שהוא הביע באשר לשאלת יכולתו של ערפאת להיות "פרטנר" של ישראל בתהליך המדיני.

המטרה האופרטיבית השניה הייתה צמצום מספר האבדות בקרב אזרחי ישראל ואנשי מערכת הביטחון: צה"ל, משטרת ישראל והשב"כ. מטרה זאת הייתה חשובה לא רק משום ערכה הפנימי אלא גם מתוך המודעות לכך שאילו היה מספר האבדות שישראל סופגת, מאמיר, דעת הקהל הישראלית הייתה מפעילה לחץ כבד על הממשלה להסלים את השימוש באמצעים העומדים לרשותה, ובכך הייתה גוברת הסכנה להתלקחות אזורית.

הסלמה מצדה של ישראל הייתה גם מחבלת במטרה האופרטיבית השלישית: צמצום האבדות בקרב האוכלוסייה הפלסטינית, וזאת כתוצאה משני טעמים:

בקרב האוכלוסייה הפלסטינית. על אף כל אלה נראה, כי הגורמים הנאמנים לערפאת – כולל התנזים – אינם זקוקים אלא להוראות חד-משמעיות מערפאת להביא להפסקת האלימות. הערכה זו זכתה לאישוש ב-10 באוקטובר: באותו היום נתן ערפאת, ככל הנראה, הוראה לראשי התנזים להימנע ממעשי אלימות, וזו שככה כמעט לחלוטין. כך ארע גם ב-12 באוקטובר, בעקבות פעילות צה"ל, שנערכה בתגובה למעשה הליניץ' שארע ברמאללה. ב-1 בנובמבר ארע הדבר שוב, כאשר הפלסטינים נצרו את נשקם כל עוד נועד ערפאת עם קנצלר גרמניה, גרהרד שרדר, וחיידו את

צה"ל הפגין מידה אדירה של ריסון עצמי, לעיתים אף תוך סיכון חיי חיילי צה"ל ואנשי מערכת הביטחון. אלמלא נעשה מאמץ עילאי מצד מערכת הביטחון להגביל את ממדי התגובה, היה היקף האבדות בקרב הפלסטינים גדול יותר, והנזק למעמדה הבינלאומי של ישראל היה משמעותי יותר.

האש מיד לאחר שפגישת ערפאת-שרדר הסתיימה.

נראה לכן, שכאשר בשלבים מסוימים במהלך העימות הצטיירה תמונה לפיה האלימות יצאה מכלל שליטה, לא היה זה אלא תוצאה של העובדה, שכל עוד ערפאת סבר שהאלימות משרתת את מטרותיו, הוא הוציא הוראות סותרות לגורמים השונים הסרים למרותו. כתוצאה מכך פעלו גורמים מסוימים בשלבים אלה לצמצום האלימות בעוד גורמים

שהישראלים "הורגים בפלסטינים". זאת, כרקע לתביעה למעורבותם של המוסדות הבינלאומיים במציאת האחראים לאלימות, ולהתערבותם בהגנת הפלסטינים תוך הצבת כוחות או"ם הדרושים לכך בירושלים, בגדה המערבית וברצועת עזה.

הסיבה השלישית להחלטתו של ערפאת לעודד את המשך האלימות היא, שהדבר מאפשר לכתוב אחרת את ההיסטוריה הפלסטינית. כך, בניגוד לכוונה המקורית להביא להקמת המדינה הפלסטינית מתוך הסכמה עם ישראל, יוכל ערפאת להכריז על הקמת המדינה באורח חד-צדדי. הצהרה חד-צדדית, המלווה באש ותימרות עשן, תיצור אתוס לפיו המדינה הפלסטינית קמה כתוצאה ממאבק וחירוף נפש ולא כתוצאה מנדיבותה של מדינת ישראל.

במקביל, נוהלה האלימות הפלסטינית תוך כוונה לעורר את דעת הקהל הישראלית. כך, למעט כמה אירועים יוצאי דופן ובראשם מעשה הליניץ' שנעשה בשני חיילי המילואים ברמאללה, הוגבלו ההפגנות האלימות לנקודות החיכוך ואזורי התפר והירי הוגבל ליישובים היהודים שמעבר לקו הירוק ולמחסומי צה"ל בגדה המערבית וברצועת עזה. כך נמנעו הפלסטינים, חברי הארגונים הסרים למרותו של ערפאת, מתקיפת מטרות ישראליות בתוך גבולות 1967 וכאשר הגייהד האסלאמי פוצץ מכונית תופת ליד שוק מחנה יהודה בירושלים, בראשית חודש נובמבר, הזדרז ערפאת לגנות את המעשה. בכך נשלח מסר ברור: האלימות מכוונת נגד שליטת ישראל בשטחים שנכבשו בשנת 1967, לא נגד ישראל בגבולותיה עד למלחמת ששת הימים.

בכל מקרה, נראה, כי למעט מקרים בודדים בהם המון פלסטיני יצא מכלל שליטה, הצליח ערפאת במהלך העימות לווסת את היקף האלימות. זאת, למרות ריבוי גורמי השטח, הערפול המבני שערפאת יצר ביניהם, והכמויות הגדולות של הנשק המצוי בידיהם ובידי פרטים

ראשית, ככל שיגדל היקף האבדות בקרב האוכלוסייה הפלסטינית, כן תיפגע ישראל בזירה הבינלאומית. יתר על כן, אבדות פלסטיניות גוררות לוויות והופכות להפגנות אלימות, ואלה מסתיימות בקורבנות נוספים וחוזר חלילה. ושנית, מעניינה של ישראל שמקץ פרץ האלימות יתחדש תהליך השלום. לפיכך, הייתה לפחות בתחילת האירועים, שאיפה להימנע מהרחבת תחושת הזעם והשאיפה לנקם, שימנעו את האפשרות לשקם את התהליך.

הדילמה העיקרית בפניה ניצבה מערכת הביטחון מאז ראשית מעשי האלימות הייתה: כיצד ניתן לקיים את כושר ההרתעה מבלי שהדבר יהיה כרוך בגרימת קורבנות נוספים בקרב הפלסטינים. באורח כולל הפגין צה"ל מידה אדירה של ריסון עצמי, לעיתים אף תוך סיכון חיי חיילי וצה"ל ואנשי מערכת הביטחון (ובמקרה אחד, לפחות בדיעבד, אף תוך הקרבת חיי שוטר משמר הגבול שפינויו מקבר יוסף עוכב). אלמלא נעשה מאמץ עילאי מצד מערכת הביטחון להגביל את ממדי התגובה, היה היקף האבדות בקרב הפלסטינים גדול יותר, והנזק למעמדה הבינלאומי של ישראל היה משמעותי בהרבה מזה שנגרם בפועל.

ריסון עצמי זה התבצע גם תוך סיכון בכרסום מסוים בדימוי ההרתעה של ישראל, כפי שארע בפינוי קבר יוסף ובהחלטה להסיג באורח זמני את אנשי כוחות הביטחון מאזור הר הבית. אולם, בהמשך המשבר, נעשה שימוש באמצעי לחימה עיקריים – טנקים ומסוקי קרב – כדי להשתיק אש שנורתה לעבר חיילי צה"ל ונקודות התיישבות ישראליות בשטחים וכדי לשקם את כושר ההרתעה של ישראל. כך, בתגובה לליניץ' ברמאללה ולשרפת בית הכנסת ביריחו, ביצעה ישראל ירי נרחב ממסוקי תקיפה. אולם, הפלסטינים הוזהרו בטרם התקיפה – אזהרה שאפשרה להם לנטוש בעוד מועד את המבנים המותקפים. התקיפה המדויקת השיגה את יעדה המבצעי

ואת מטרתה האופרטיבית: ההרתעה באמצעות שימוש מושכל ויעיל ביכולתו המבצעית של צה"ל ובאמצעים העומדים לרשותו, מבלי שהדבר גרם לוויות נוספות, שיתסיסו מעגל נוסף של התפרעויות וניסיונות לבלמן.

העובדה שמרבית אמצעי העוצמה שבידי ישראל נותרו נצורים אפשרה לראש הממשלה ברק לאיים בשחרור הנצרה. איום זה, תוך שהוא מלווה בלוח זמנים מפורש ("האולטימטום"), הביא רבים ממנהיגי העולם, ובראשם הנשיא קלינטון, להתגייס במטרה להביא לפתרון המשבר. אלמלא איום זה, ספק אם היו מנהיגים אלה מצליחים לכנס את וועידת הפסגה בשארם א-שייח.

הזירה הפנים-ישראלית

הזירה הפנים-ישראלית הגיבה קשות לאירועי חודש אוקטובר. הציבור הישראלי חש נבגד כתוצאה ממה שנתפס בעיניו כהפרה בוטה מצד הפלסטינים את ההסכמים וההבנות שסוכמו בין ישראל והרשות הפלסטינית במסגרת תהליך אוסלו. במיוחד, השפיעה על הציבור נכונותו של ערפאת להותיר לכוחות הביטחון הפלסטינים לעשות שימוש בנשק המצוי ברשותם כדי לירות על חיילי צה"ל ושוטרי משמר הגבול. בהקשר זה הציבור אף זעם על כך, שהרשות הפרה את כל ההסכמות המגבילות את כמויות הנשק האמורות להיות בידי גורמי הביטחון הפלסטינים ובמיוחד על נכונותה של הרשות להתיר לאנשי התנזים להצטייד בכמויות אדירות של אמצעי לחימה. כמו כן, הציבור התקומם לנוכח ההסתה הפרועה, שהתנהלה במהלך האירועים בטלוויזיה הפלסטינית, הסרה למרותו של ערפאת וקראה לרצח ישראלים ויהודים. לבסוף, הציבור הזדעזע מתגובתם של ערביי ישראל לאירועים וגילוויי האיבה והאלימות, כפי שבאו לביטוי בהתפרעויות ביישובי הערבים ועל צירי הדרכים (ראה להלן). בעיניהם של רבים מאזרחי ישראל,

התנהגות הפלסטינים – דווקא לאור העובדה שרק לאחרונה הציעה להם ישראל הסכם שלום בתנאים עדיפים בהרבה על אלה שהוצאו להם אי פעם – העלתה במלוא חריפותה את השאלה האם לישראל אכן יש "פרטנר לשלום". במקביל, התנהגותם של ערביי ישראל זרעה ספקות באשר לאפשרות, שיהודים וערבים יוכלו לדור לטווח ארוך בכפיפה אחת. לרבים בקרב הציבור הישראלי נראה, אפוא, כי המהלך המדיני שנועד להביא את הסכסוך הישראלי-ערבי לכלל סיום נכשל מעיקרו.

קשות במיוחד היו התגובות בשני מגזרים שונים של הציבור היהודי בישראל. בשכונות מסוימות, פרקו תושבים את זעמם תוך הבערת צמיגים, גרימת נזק לרכוש וניסיון לעשיית שפטים בתושבים ערבים. בולטת במיוחד הייתה ההשתוללות, שאירעה בשכונת התקווה בתל אביב. באירוע זה חברו תושבים נזעמים לגורמים נרקו-פליליים ותקפו ניידות משטרה ומסעדה יהודית בה עבדו מלצרים ערבים.

המגזר השני שהגיב קשות להתפתחות האירועים הוא השמאל הישראלי. על אף שמבחינה מסוימת איששה ההתנהגות הפלסטינית את טענתו העיקרית של השמאל לפיה שליטת ישראל באוכלוסייה פלסטינית גדולה בניגוד לרצונה – על כל המתחייב מכך – מהווה סיר לחץ שסופו להתפוצץ, הגיבו חלק מגורמי השמאל לעוצמת האלימות בהטלת ספק באשר לסיכוי להגיע להסדר עם דור המנהיגים שבראשו ערפאת.

כך, למרבה הפלא, הגיב השמאל גם לעניין התנהגותם של ערביי ישראל. לאחר שהתריע במשך שנים, כי הזנחת המגזר הערבי תביא לתוצאות חמורות, חשו רבים מאנשי השמאל נבגדים לאור התנהגותם של ערביי ישראל.

גם במרכז המפה הפוליטית והציבור הכללי היו תגובות קשות לאלימות שהתפתחה. הדבר ניכר במיוחד באמצעי התקשורת, כאשר מגישי חדשות ומראיינים בתקשורת האלקטרונית הביאו לידי ביטוי את חרדתם מפני הבאות.

נראה שלחרדה שאחזה בציבורים שונים ישנן שלוש תוצאות פוליטיות, לפחות בטווח הקצר. ראשית, הגם שרוב הציבור הישראלי מוסיף להביע את תמיכתו בהמשך תהליך השלום, נראה, כי מידת האמון שהציבור רוחש לרשות הפלסטינית כפרטנר לתהליך פחת מאד. זאת, כתוצאה מהתחושה, שבמהלך המשבר הפרה הרשות באורח מסיבי את ההתחייבויות שנטלה על עצמה במסגרת הסכמי הביניים הקודמים, במיוחד בתחום הביטחוני.

שנית, בקואליציה הרחבה, שתמכה בהתקדמות בתהליך השלום, נבקע בקע משמעותי, שכן קיים עתה סימן שאלה לגבי עתיד תמיכתם של ערביי ישראל בממשלת ברק. ולבסוף, יתכן שהתפיסה בקרב הרוב היהודי בישראל באשר להתנהגותם של ערביי ישראל בעת האירועים תעצים את הקולות, שיטענו, שלערביי ישראל אין זכות לגיטימית להשתתף בתהליך האישיור של הסכמי השלום כאשר יובאו למשאל עם.

התגובה הערבית

מדינות ערב נחלקו בתגובתן לאלימות, שהתפתחה בין ישראל והפלסטינים במהלך חודש אוקטובר. במחנה האחד נמצאות עיראק, לוב ותימן, אשר ביקשו להביא להסלמת האירועים ולהפיכתם לכלל סכסוך אזורי. במסגרת זאת נקטו תימן ולוב ברטוריקה קיצונית – עד כדי קריאה למלחמה בישראל – בעוד שעיראק הוסיפה לרטוריקה זאת אף הזאת כוחות מוגבלים (ככל הנראה, בסדר גודל של חטיבה מדיוויזיית השריון "חמורבי" וכוחות מדיוויזיות חי"ר נוספות) לכיוון גבול עיראק-ירדן. בכך ניסתה עיראק "לתפוס טרמפ" על המשבר שנוצר במטרה לחזור למרכז הבמה הבין-ערבית.

מול מחנה הקיצונים מצוי המחנה המתון שבראשו מצרים וירדן. מתגובתם של הנשיא מובארק והמלך עבדאללה להתפתחות האלימות נזרים ארבעה ציוויים עיקריים:

ראשית, שאיפה לגלות מחוייבות לעניין הפלסטיני וסולידריות עם האוכלוסיה הפלסטינית. שנית צורך לגלות רגישות לדעת הקהל במדינותיהם, שזעמה על ישראל לנוכח השתקפות גילויי האלימות באמצעי התקשורת האלקטרוניים והאבדות שנגרמו; שלישית, מאמץ להגביל את ביטויי הזעם בקרב בני עמם כדי שלא יגלשו לכלל פעולות שיסכנו את יציבות משטריהם; ולבסוף, ניסיון למנוע בכל מחיר הדרדרות שתביא למלחמה כוללת במזרח התיכון.

**ממשלות ירדן ומצרים
הבהירו באופן חד-משמעי,
כי אין להן כוונה לאפשר
לגורמים קיצוניים באזור
לגרור את המשבר
שהתפתח, לכלל
מלחמה אזורית.**

לפיכך, נקטו ממשלות אלה במספר מהלכים מקבילים: ראשית, היתר להפגנות נגד ישראל, במקומות מוגדרים. שנית, הפעלת כוחות הביטחון כנגד ניסיונות מפגינים לחרוג מתחומים מוגדרים אלה ולסכן את נציגויות ישראל ולאזן ארצות הברית. שלישית, הפעלת לחץ על ערפאת, כדי שיגביל את ממדי האלימות. זאת, במטרה להפסיק את מעגל התגובות ותגובות הנגד הקשות, המשתקפות באמצעי התקשורת והיוצרות תסיסה פנימית במדינות ערב. ולבסוף, הבהרה חד-משמעית שאין להן כוונה לאפשר לגורמים קיצוניים באזור לגרור את המשבר שהתפתח, לכלל מלחמה אזורית.

שיאם של מהלכים אלה היה בימים שקדמו לוועידת שארם א-שייח, במהלכה, ומיד

לאחריה – לקראת ובמהלך הפסגה הערבית שהתכנסה בקהיר ב-21 באוקטובר. ככלל, בימים שקדמו לוועידת שארם שירתה האלימות – ובמיוחד השתקפות צעדי הנגד של ישראל באמצעי התקשורת – את עניינם של הפלסטינים (זאת, למעט מעשה הלינץ' ברמאללה, שעורר תגובה בינלאומית הפוכה). במצב עניינים זה, העדיף ערפאת להמשיך באלימות, לפחות עד התכנסות הפסגה הערבית. לולא הלחצים שהפעילה עליו מצרים, ספק אם הוא היה נעתר להפצרות האמריקנים לבוא לשארם-א-שייח.

תלותם של הפלסטינים ברצונה הטוב של מצרים אפשרה למובארק ללחוץ על ערפאת בפסגת שארם להסכים לצעדים, שתכליתם סיום האלימות וכן לוותר על דרישתו להקמת וועדת חקירה בינלאומית, שתחקור את הנסיבות וההתפתחויות שגרמו לפרוץ האלימות (ולהסתפק, לחילופין, בתחקיר שינוהל על-ידי נשיא ארצות הברית). זאת ועוד, בימים שלאחר הפיסגה, נקטה מצרים מספר מהלכים בניסיון להביא לכך, שערפאת יעמוד בהתחייבויות שהוא נטל על עצמו בסיום הפיסגה.

במקביל, הבהיר הנשיא מובארק, שאין ככוונתו לאפשר לחמומי מוח בעולם הערבי לגרור את מצרים למלחמה בישראל. במסגרת זאת הוא אף לגלג בפומבי על מנהיגים ערביים, שמוכנים להילחם בישראל "עד החייל המצרי האחרון". המלך עבדאללה נקט בקו דומה, אם כי בסגנון שונה. קיומו של רוב פלסטיני באוכלוסייה הירדנית הכתיב מהלכים החלטיים למניעת מצב, שבו האירועים בשטחים יגרמו למהומות בירדן. מאידך, רגישות המלך לתחושותיה של אוכלוסייה זו חייבה, שמהלכים אלה – ואף התבטאויותיו הפומביות של המלך – תהיינה פחות בוטות מאלה שבהן נקט הנשיא מובארק.

בתוך בין המחנה הקיצוני והמחנה המתון, נמצאת סוריה. מחד, סביר, כי היא מודעת

ערביי ישראל

מתהליך שמהותו "פלסטיניזציה" של ערביי ישראל, שקיבל תאוצה בשני העשורים האחרונים. תהליך זה החל בתקופת מלחמת לבנון ובמיוחד בעקבות הטבח, שארע בסברה ושטילה. הוא הושפע מהאינתיפדה שהתפתחה בשטחים בשנים 1988-1990, ונמשך עם חתימת הסכם אוסלו ובמהלך שלבי יישומו. התהליך הוא כתוצאה מהגעתם של ערפאת וראשי אש"ף לתחומי יהודה ושומרון והעברתם ההדרגתית של מרכזי האוכלוסייה – תחילה עזה ויריחו ולאחר מכן ערי הגדה הגדולות – לשליטתם.

גם למוטיב הדתי היה חלק בהאצת האירועים: מותם של שבעה פלסטינים ביום שישי בהר הבית היה בו כדי לשלהב את ערביי ישראל שרובם מוסלמים.

ממד נוסף של התופעה הוא השינויים שחלו בשנים האחרונות בהרכב הנהגה של ערביי ישראל. כך, את הנהגה המסורתית החליפה בהדרגה הנהגה חדשה, צעירה יותר, הנכונה לנקוט במהלכים קיצוניים יותר מזו שקדמה לה. במקביל, הפיצול שהתפתח בקרב הנהגה זו והתחרות שהתפתחה בין מרכיביה, יצרה מרוץ שמהותו ניסיון של כל מנהיג להצטייר כמיליטנטי מעמיתיו. כך, איבדה הנהגה המסורתית המאורגנת במסגרת "וועדת המעקב" את השליטה על הנעשה ברחוב הערבי בישראל.

נראה, כי בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל קיימות שלוש מגמות. הראשונה כוללת את רובם של ערביי ישראל – חותרת להשתלבות במדינה ולשיפור מצבם החברתי-כלכלי של ערביי ישראל ורואה בממשלת ישראל את הכתובת לדרישתם של ערביי ישראל שינקטו צעדים של "אפליה מתקנת" לשיפור דרמטי של מצבם. זוהי "מגמת השתלבות". לצדה קיימות שתי מגמות נוספות, האחת, האסלאמית החותרת לאסלאמיזציה של החברה הפלסטינית ולהקמת מדינת הלכה. היא דוגלת בבדלנות חברתית, דתית ופוליטית

ההתפתחויות במגזר הערבי במהלך הימים הראשונים לפרוץ האלימות הפלסטינית בירושלים ובשטחי יהודה, שומרון ועזה היו חסרות תקדים בשלשה היבטים: ראשית, לראשונה חסמו חבורות מקרב ערביי ישראל צירים וצמתים מרכזיים בהיקף רחב ולאורך זמן, הגבילו את חופש התנועה בכבישים סמוכים ליישוביהם, פצעו שוטרים ואזרחים רבים, ובמקרה אחד אף נהרג אזרח ישראלי מאבן שהושלכה לעברו בעת שנסע במכוניתו בציר התנועה הראשי של ישראל – כביש חיפה-תל אביב. שנית, האירועים גרמו להיקף אבדות חסר תקדים בקרב ערביי ישראל – שלשה עשר הרוגים ועשרות רבות של פצועים – פי שלשה מהיקף האבדות שנגרמו להם ב"יום האדמה" בשנת 1976, שהפך לחלק מהאתוס של ערביי ישראל.

שלישית, לראשונה בתולדות המדינה הגיב המגזר הערבי באלימות והתפרעויות על התפתחות שארעה מעבר לגבולות המדינה. זאת, בניגוד להתנהגותו השקטה במהלך כל המלחמות והמאבקים, שישראל ניהלה מאז תום מלחמת העצמאות. כך, נוצר לראשונה חיבור ישיר בין ערביי ישראל וההתפתחויות ברשות הפלסטינית.

אירועים אלה היוו שלב נוסף בתהליך הקצנה שחל בקרב ערביי ישראל. בשנים האחרונות סיפק תהליך זה מספר תמרורי אזהרה. בשנת 1998 הביאה כוונה להכריז על "שטח אש" באזור אום-אל-פאחם לתגובות אלימות במיוחד במגזר הערבי. ואילו השנה, החרירו ראשי המגזר הערבי לראשונה את טכס יום העצמאות ובאוניברסיטת חיפה אירעו באפריל השנה הפגנות אלימות של סטודנטים ערביים.

הקצנה זו נובעת גם מתסכול מצטבר כתוצאה מתחושת קיפוח ואכזבה מכך שכל ממשלות ישראל, לדעת ערביי ישראל, אינן מוכנות להעניק למגזר הערבי שיוויון זכויות

לסכנות הכרוכות בכיוון אליו דוחפות החברות במחנה הקיצוני. יחסי הכוחות בין ישראל וסוריה אינם מותירים ספק באשר לתוצאותיה של התנגשות צבאית כוללת בין שתי המדינות. קץ המלחמה הקרה, היעלמותה של רוסיה כספקית נשק ומצבה הכלכלי של סוריה לא אפשרו את חידוש צבאה ומנעו ממנה הצטיידות במערכות נשק עיקריות במהלך העשור האחרון. זאת, בעוד ישראל מוסיפה להתחמש ולחדש את צבאה תוך שהיא נהנית משיתוף פעולה אסטרטגי בינה לבין ארצות הברית.

יתר על כן, בניגוד לסוג המאבק בו נתונה ישראל מול הפלסטינים – המחייב אותה להגביל את השימושים בעוצמתה הצבאית – הרי התנגשות צבאית כוללת תאפשר לישראל להביא לידי ביטוי את עדיפותה הטכנולוגית. במאבק כזה אין לסוריה סיכוי גם אם תזכה לגיבוי מצד כוחות משלוח איראנים ועיראקיים, אשר אף הם נותרו בנחיתות טכנולוגית בעשור האחרון.

מאידך, התנהגותו בפועל של הנשיא בשאר אסאד במהלך המשבר אינה מצביעה על רגישות יתרה למתבקש ממצבה האסטרטגי הנחות של סוריה. נראה שגילו הצעיר וחוסר ניסיונו של בשאר – כמו גם התרשמותו מההתלהמות הנשמעת ברחוב הערבי והעובדה שהוא מוקף באנשים נמהרים באופיים המתנגדים להסדר מדיני עם ישראל – הביאוהו לאפשר פעילות טרור מצד אנשי חיזבאללה וגורמים פלסטינים, נגד ישראל לאורך גבולה הצפוני.

לאור מדיניות ההרתעה של ישראל – עליה הכריזו ראש הממשלה והרמטכ"ל בעת נסיגת צה"ל מדרום לבנון – הרואה בסוריה אחראית לכל פעולה שתבוצע נגד ישראל מתחום לבנון – עלול היתר זה להוביל לתגובה ישראלית קשה. תגובה כזאת תהווה אתגר חמור למשטרו הטרי של הנשיא אסאד מבלי שיהיה לו מענה משמעותי לה.

של החברה הערבית (בעיקר הפלג הצפוני הרדיקלי בתנועה האסלאמית). השניה, מגמה הקוראת לביטול אופייה היהודי – ציוני של ישראל ולהפיכתה למדינת כל אזרחיה. את המגמה הזו מוביל ח"כ עזמי בשארה. בכל המגמות קיימת הקריאה להכיר בערביי ישראל כ"מיעוט לאומי" על כל המשתמע מכך.

במהלך אירועי אוקטובר הגיבו ערביי ישראל קשות על האלימות שהתפתחה בין ישראל והפלסטינים בשטחים. לאיחוד השורות ביניהם תרמה, ככל הנראה, משטרת ישראל, שטיפלה בהפגנות רחבות היקף בקרב ערביי ישראל כאילו המדובר בערביי השטחים ולא באזרחים ישראלים. התוצאה הייתה מניין גבוה של הרוגים, אשר הביא לזעם רב בקרב במגזר הערבי.

מאזן ההפסדים והרווחים

האם הפלסטינים השיגו את יעדיהם במעשי האלימות עד כה? מהו מאזן הרווחים וההפסדים שלהם לאחר חודש של התפרעויות? ברור, כי ההישג החשוב ביותר שלהם עד כה הוא בנוק שנגרם לתדמיתה של ישראל בדעת הקהל הבינלאומית. תמונות שהופצו בכלי התקשורת ברחבי העולם, של נוער פלסטיני לא חמוש, המיידה אבנים, מול חיילים ושוטרים ישראלים חמושים, העביר מסר רב משמעות. התוצאה של פרסום ושידור תמונות אלו, מלווה בסוללה של דוברים פלסטינים רהוטים שכנעה רבים באירופה וארה"ב, שהם מנהלים מאבק צודק שמטרתו להשתחרר מהכיבוש הישראלי, בעוד שישראל עושה שימוש מוגזם בכוח לבלום מאבק זה.

הרווח השני של הפלסטינים קשור לראשון: אהדה בינלאומית לפלסטינים הובילה ארגונים בינלאומיים מובילים – בעיקר מועצת הביטחון של האו"ם והעצרת הכללית – לאמץ החלטות המגנות את ישראל. התפתחות חשובה במיוחד בהקשר זה הייתה החלטתו של ממשל קלינטון ב-7 באוקטובר להימנע מהטלת וטו

על החלטה 1322 של מועצת הביטחון אשר גינתה את ישראל בשל "שימוש מוגזם בכוח". הישג נוסף של הפלסטינים הוא בתחום האחדות הפנימית. מיד לאחר תחילת מעשי האלימות, עראפת שיפר את יחסיו עם ארגונים ותנועות פלסטיניות אחרות, ובראשן החמאס. התקרבות זו כללה שחרור של עשרות פעילי חמאס מבתי כלא של הרשות הפלסטינית וחשוב אף יותר, יצירה של "ועדת תיאום עליונה של הכוחות האיסלמים והלאומיים". למרות מתן הלגיטימציה שניתנה לקבוצות

**למרות ההחלטות
האוהדות לעניין הפלסטיני
במוסדות האו"ם ובארגונים
בינלאומיים אחרים,
ניסיונותיו של ערפאת
להביא ל"בינאום הסכסוך"
נכשלו עד כה.**

אופוזיציוניות – בעיקר החמאס – ניתן להעריך, כי ועדת התיאום הוקמה גם כדי להבטיח שהחמאס לא יפעל בניגוד למדיניותה של הרשות הפלסטינית.

ההישג הרביעי הוא בתחום תמיכתן של מדינות ערב. האלימות שימשה גורם לחץ על מנהיגי מדינות ערב להתכנס לפסגה בקהיר, פסגה שלא נערכה מאז אמצע 1996. הפסגה הוכיחה עצמה כבמה להבעת אהדה וסולידריות של מדינות ערב עם הפלסטינים. היא גם הובילה לנקיטת צעדים, שנועדו לעצור את תהליך ה"נורמליזציה" ביחסים שבין מדינות ערב וישראל. בעקבות הפסגה החליטו מרוקו, תוניסיה ועומאן לסגור את נציגויותיהן בישראל וביקשו מנציגי ישראל בארצן לעזוב. הישג נוסף של הפלסטינים קשור לנוק

שהמהומות גרמו לכלכלה הישראלית. נראה, כי לענף התיירות נגרם נזק שווה-ערך לשנת תיירות וגם שוק המניות הישראליות סבל מהפסדים ואיבד כרבע מערכו. שוק הנדל"ן נעצר בשל אי הוודאות שעוררו מעשי האלימות וענפי הבניה והחקלאות סובלים מקשיים בשל בעיות במציאת חלופה לעובדים הפלסטינים, שלא יכלו להגיע למקומות עבודתם בשל הסגר שהוטל.

עם זאת, בבחינה מפורטת יותר ניתן לגלות שההישגים שהזיכרו קטנים ממה שנראה במבט ראשון ורובם קצרי טווח. בעיקר יש לבחון את הצלחת הפלסטינים בגרימת נזק לדימוי הישראלי בקרב הקהילה הבינלאומית. בהקשר זה יש לשים לב לכמה נקודות: ראשית, הרשות הפלסטינית נכשלה עד כה במאמציה להביא לגיוס ההמונים ל"מלחמת שחרור" או "מלחמת עצמאות". בניגוד לאינתיפאדה הראשונה (1988-1990) בה חלק ניכר מהאוכלוסייה הפלסטינית לקח חלק בהתקוממות, במאבק הנוכחי משתתפים אלפים בודדים בלבד של צעירים זורקי אבנים, המתכתשים עם צה"ל וכוחות משטרה במוקדי חיכוך מסוימים. באותו הזמן, מרבית האוכלוסייה שואפת להמשיך בניהול חיים נורמלים – משימה הקשה לביצוע כל זמן שהסגר על מרכזי האוכלוסייה הפלסטינית נמשך.

שנית, הפלסטינים לא הצליחו לאזן את התפלגות הקורבנות והנזק הכלכלי. בעוד שכתריסר ישראלים נהרגו במהלך החודש הראשון של מעשי האלימות, יותר מ-150 פלסטינים נהרגו ויותר מ-6000 נפצעו במהלך אותה התקופה. בנוסף לכך, בעוד שבמונחים אבסולוטיים, הנזק הכלכלי לישראל נראה כגדול יותר מזה שספגו הפלסטינים, כלכלתם רגישה הרבה יותר להשלכות הנזק בטווח הארוך.

שלישית, למרות ההחלטות האוהדות לעניין הפלסטיני במוסדות האו"ם ובארגונים בינלאומיים אחרים, ניסיונותיו של ערפאת

להביא ל"בינאום של הסכסוך" נכשלו עד כה. ההחלטות שאומצו על-ידי האו"ם בנוגע למעשי האלימות לא כללו צעדים אופרטיביים. יתר על כן, אין סימנים שעומד להיווצר קונצנזוס בינלאומי, המאפשר להציב כוחות בינלאומיים בגדה המערבית וברצועת עזה. אין גם סימנים לכך, שהקהילה הבינלאומית מוכנה לכפות פתרון כלשהו בהקשר לסוגייה הישראלית-פלשתינאית.

רביעית, הפלסטינים נכשלו עד כה בניסיונם לגרור את ישראל לביצוע פעולה קטסטרופלית, אשר תוביל למעורבות בינלאומית בסכסוך. בהקשר זה, יש לציין שהקהילה הבינלאומית נגררה למעורבות בקוסבו רק לאחר שהוצגו ראיות נוקבות על הזוועות, שביצעו הסרבים ועל הטרנספר שביצעו באוכלוסייה מוסלמית. מאחר והפלסטינים לא הצליחו ליצור הקבלה בין המקרים, לא נוצרה תמיכה בשיגור כוחות בינלאומיים לאזור.

חמישית, הממד החשוב ביותר של יחסי החוץ של ישראל – קשריה הקרובים עם ארה"ב – לא ניזוקו בעיקרם. להפך, ממשל קלינטון, מיואש מהתנהגות הפלסטינים ובמיוחד מכישלון ערפאת לעמוד בהתחייבויותיו מפסגת שארם אל-שייח לשים קץ לאלימות. בקונגרס, התמיכה בישראל נשארה חזקה – כ-94 סנטורים חתמו על מכתב שהביע סולידריות עם ישראל וגינה את ההנהגה הפלסטינית על שעודדה מעשי אלימות. במהלך המשבר, התקשורת האמריקנית הייתה הרבה יותר מאוזנת מאשר זו האירופאית. במצב עניינים זה לא היה סיכוי שארה"ב תתמוך ב"בינאום" הסכסוך על-פי דגם קוסבו. בעיני האמריקאים, הישראלים אינם שווים לסרבים. תפיסה בסיסית זו, לא השתנתה במרוצת חודש אוקטובר.

לבסוף, הפלסטינים התאכזבו מהתוצאות של פסגת מדינות ערב. לא באופן מפתיע, הדוברים הפלסטינים ביקרו את הפסגה וטענו

שכשלה בזיום פעולה משותפת כנגד ישראל. חשוב לא פחות, הפסגה לא הצליחה לגבש מחויבות של מדינות ערב לתמיכה בהכרזה חד-צדדית על הקמת מדינה.

לכן, בעוד שההתרשמות הכללית – שהושפעה בעיקר משידור מעשי האלימות באמצעי התקשורת – היא, שהפלסטינים צברו הישגים רבים במהלך חודש אוקטובר, בחינה מעמיקה יותר מראה תמונה מורכבת הרבה יותר. בעוד שהאבדות שנגרמו לישראל היו משמעותיות – במיוחד הנזק לתדמיתה ולכלכלתה של ישראל – ההפסדים שנגרמו לפלסטינים רבים יותר והרווחים שלהם מצומצמים יותר מכפי שנדמה. בזמן שקשרי ישראל-ארה"ב לא ניזוקו, הפלסטינים נכשלו בניסיונם לשנות את מערך הכוחות שהיו ביקורתיים כלפי ערפאת לאחר פסגת קמפ דייוויד II. כך בשארם אל-שייח, הופעלו עליו לחצים לשים קץ לאלימות, על-ידי כל יתר המשתתפות בפסגה: ארה"ב, מצרים, ירדן, האו"ם והאיחוד האירופאי. אם כך לא חל שינוי ניכר בסביבה האזורית והבינ"ל של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

התפתחויות עתידיות

כל ניסיון לשרטט במדויק את העתיד להתרחש כרוך בהימור. למרות זאת, ניתן לתאר שלושה תסריטים בסיסיים.

התסריט הראשון צופה חזרה מהירה לשלוחן הדיונים. הוא מניח, כי ערפאת לא זנח לגמרי את ההערכה, שעדיף שמדינה פלסטינית תקום במסגרת של הסכמה עם ישראל. תרחישים אפשריים במסגרת זו גם מניחים, כי ערפאת יגיע בקרוב למסקנה, כי הפלסטינים כבר השיגו את מרב הרווחים האפשריים מן האלימות, בעוד התנגשויות נוספות רק יחמירו את המחיר הפיסי, הכלכלי והדיפלומטי שהפלסטינים משלמים. תרחישים אלו מבוססים על ההנחה, כי ישראל מבינה, כי אין ביכולתה לבחור את

שכניה ואת הנהגתם, והיא חייבת לנהל עימם משא-ומתן למרות אכזבות קשות מהתנהגותם באחרונה.

שלושה תרחישים אפשריים של משא-ומתן מתאימים לתסריט זה. הראשון מניח, כי הצדדים ינסו לחדש את השיחות מן המקום בו הם נפסקו בסיום פסגת קמפ דייוויד II. על פי תרחיש זה יעשה ניסיון מחודש להשיג הסכם על סיום הסכסוך הישראלי-פלסטיני תוך פתרון כל סוגיות "הסדר הקבע", כולל הנושאים הרגישים ביותר – ירושלים ויזכות השיבה של הפליטים הפלסטינים.

התרחיש השני מניח, כי ישראל והפלסטינים הגיעו למסקנה, כי בעת הזאת לא ניתן לגשר על הפערים בעמדותיהם בנושאי ירושלים והפליטים, וכתוצאה מכך עליהם לשאוף להסדר צנוע יותר. ההסדר יכסה את כל הסוגיות הפחות רגישות ויקבע מנגנוני הדברות לניסיונות עתידיים, כדי לפתור את נושאי ירושלים והפליטים.

התרחיש השני נראה פשוט יותר למימוש, אך הוא יוצר סיבוכים ניכרים לשני הצדדים. ברור, כי הגישה שאימץ ראש הממשלה ברק בפסגת קמפ דייוויד II התבססה על ההערכה, כי הציבור בישראל מוכן לפשרות הכואבות הכרוכות בהסדר הקבע רק אם יובטח לו, כי בתמורה לווייתורים אלו ייסגר "התיק הפלסטיני". ולכן התעקשותו על הסכם שיכלול סעיף בדבר "קץ הסכסוך". לעומת זאת, גישה יותר צנועה להסדר תחייב ויתורים משמעותיים מבלי שניתן יהיה להבטיח שלא תפרוץ שוב אלימות אם לא יושג הסדר על ירושלים והפליטים.

הפלסטינים מצדם מתלוננים על כך, שהם נאלצו לקחת חלק בשורה של "הסכמי ביניים", בעוד שישראל התעלמה לחלוטין מההבטחה הכלולה בהסכמי אוסלו, לפיה הדיונים על "הסדר הקבע" יסתיימו תוך חמש שנים. על רקע הדרישה התקיפה ברחוב הפלסטיני לשים קץ ל"כיבוש הישראלי" אחת ולתמיד, ספק אם

ערפאת יסכים עתה לנהל משא-ומתן על מה שיתפרש אצל הפלסטינים כהסדר ביניים נוסף. התנגדות פלסטינית זו נוגעת במיוחד לתרחיש השלישי של משא-ומתן: שיחות המיועדות להשיג הסדר מאוד מוגבל. הסכם כזה עשוי לכלול הכרזה על מדינה פלסטינית עצמאית אשר תוכר על-ידי ישראל, הסכמה פלסטינית להכללת גושי התנחלות גדולים בריבונות ישראלית, וכן מנגנוני הדברות מוסכמים לכל שאר נושאי "הסדר הקבע".

במוקד התסריט השני החלטה פלסטינית להכריז חד-צדדית על הקמת מדינה עצמאית. תסריט זה מניח, כי ערפאת יסיק שלמרות הקשיים בחיזוי הדינמיקה שתיווצר בעקבות הכרזה כזו, הכרזה על הקמת מדינה בתוך דם ואש ותימרות עשן, ולא מתוך נדיבות ישראלית, תאפשר לכתוב אחרת את ההיסטוריה הפלסטינית. לפי תסריט זה ימשיכו הפלסטינים להשתמש באלימות בעוצמה זהה לרמתה הנוכחית, עד שערפאת יחליט שהזמן בשל להכרזה חד-צדדית על עצמאות.

הכרזה חד-צדדית על עצמאות יכולה להתפתח בשני תרחישים. הראשון הינו הכרזה שאינה מלווה בצעדים ממשיים למימוש הריבונות, אין הכרח כי הכרזה כזו תגרור תגובות ישראליות שליליות, במיוחד מכיוון שהיא כרוכה במספר יתרונות לישראל. לדוגמא, על-פי המשפט הבינ"ל ישראל אחראית כיום לשלומה של כל פלסטיני בגדה המערבית ורצועת עזה, כיוון שמעמד המשפטי של השטחים שהועברו לשליטת הרשות הפלסטינית לא השתנה. המצב יהיה שונה בעקבות הקמה של מדינה פלסטינית עצמאית, שכן אז תשתחרר ישראל מאחריות זאת.

התרחיש השני מהותו הכרזה חד-צדדית שתהיה מלווה בצעדים, שנועדו לשנות את

המצב "בשטח". אחד מן הצעדים הללו עשוי להיות ניסיון של המדינה החדשה להשתלט על מעברי גבול חיצוניים, כמו גשר אלנבי ומעבר הגבול ברפיח. צעד זה יהיה בלתי קביל על ישראל כיוון שהוא ימנע את היכולת לפקח על מעבר של נשק לתוך המדינה הפלסטינית. צעד זה צפוי לגרור תגובה ישראלית חריפה. ישראל עשויה להגיב להכרזה פלסטינית חד-צדדית בשני אופנים. ראשית היא יכולה לנקוט "הפרדה חד-צדדית" או "הפרדות יזומה" – צעדים שנועדו להדגיש את הניתוק של ישראל מן האוכלוסייה הפלסטינית הגדולה ביהודה, שומרון ועזה ובאותו זמן לספח התנחלויות ישראליות גדולות ביהודה ושומרון לשלטון ישראל. המערבולת של צעדים חד-צדדים ותגובות נגד עשוי להוביל להסלמה של האלימות בין ישראל לפלסטינים.

תרחיש תגובה שני כולל הסכמה ישראלית-פלסטינית שקטה על סדרה של צעדים חד-צדדים, שכל צד יעשה כדי ליצור הפרדה אפקטיבית, בלי לפגוע באינטרסים של הצד השני. בעוד שהסכמה כזו אפשרית באופן תיאורטי, קשה לראות כיצד ניתן להגיע אליה בתנאים של המשך האלימות. זהו המצב כיוון שהסכמה שקטה דורשת מידה רבה של אמון הדדי – ממד שהולך ונעלם במהירות מן השיח הישראלי-פלסטיני.

תסריט שלישי קשור בהחלפה של האלימות, אשר עשויה להתממש בשלושה תרחישים. ראשית – הסלמה שנוצרה כתוצאה מפעולה פלסטינית. תרחיש כזה עשוי להתחיל עם פיגוע טרור בתוך ישראל שיגבה מספר גבוה של קורבנות. כתוצאה מן המדיניות הישראלית הרשמית, שמטילה את האחריות לכל פעולה כזאת על הרשות הפלסטינית, תגובה ישראלית קשה הינה מחוייבת המציאות.

התרחיש השני צופה הסלמה באלימות כתוצאה מפעולה ישראלית. תרחיש זה עשוי להתממש באופן בלתי מכוון – למשל כתוצאה מהתקפת טרור של ישראלי בודד כלפי אזרחים פלסטינים, בדומה לטבח שביצע ברוך גולדשטיין בחברון ב-1995. בנסיבות הקיימות התגובה הפלסטינית לטבח כזה עשויה לצאת מכלל שליטה.

לחלופין, ישראל עשויה להסלים באופן מכוון את האמצעים שהיא נוקטת, לאחר שמיצתה את כל האמצעים האחרים להביא להפסקת האלימות. תרחיש זה מניח, כי בשלב כלשהו יאבד הציבור הישראלי את סבלנותו לנוכח המשך האלימות, ויאלץ את הממשלה לנטוש את המדיניות של "תגובה מדודה". בנקודה זו, האופן בו הפעילות הישראלית מתוארת בתקשורת הבינ"ל עשוי לאבד את חשיבותו, וצה"ל עשוי להיות חופשי לנקוט בכל האמצעים כדי להתמודד עם האתגר שלפניו. במוקד התרחיש השלישי נמצאת האפשרות שחיזבאללה יחריף את פעילותו נגד ישראל לאורך גבול הצפון. במידה שמאמצים אלו יגרמו לאבדות רבות בקרב תושבי הצפון, תאלץ ישראל לממש את מדיניות ההרתעה שלה המטילה על סוריה את האחריות לפרץ האלימות מלבנון, והמחייבת את ישראל להגיב כנגד "אינטרסים סוריים" בלבנון. התפתחות זו עשויה להוביל גם להסלמת האלימות בין ישראל לפלסטינים.

לסיכום, יש להדגיש, כי פעמיים בעבר מתח ערפאת את החבל יותר מדי והביא סבל עצום על העם הפלסטיני. בספטמבר 1970 הם גורשו מירדן וכן ב-1983 מלבנון לטוניס. בעוד שמצבם הנוכחי שונה מאוד מבחינה אסטרטגית, ממצבם ב-1970 ו-1983, ערפאת עשוי לשנות פעם נוספת ועמו יאלץ לשאת בתוצאות.